

KOLDKRIGSLEKSIKON

John T. Lauridsen, Rasmus Mariager, Thorsten Borring Olesen
og Poul Villaume (red.)

Den Kolde Krig og Danmark

Gads Forlag, 2011

Det er ikke mer enn en knapt fire timer lang båtture mellom Norge og Danmark, men for en norsk samtidshistoriker er det noen ganger fristende å spørre om de to landene tilhører samme verden. Problemet som iblant gnager undertegnede og mange andre historikere i Norge er følelsen av at historieforskningen får lite plass i det offentlige rom og at den politiske debatten i liten grad blir påvirket eller informert av historikernes arbeid. I slike stunder ser den norske historikeren over havet til Danmark med en blanding av misunnelse og frykt.

På den andre siden av Skagerrak er situasjonen en helt annen. Det siste tiåret har dansk historieforskning spilt hovedrollen i en omfattende og opprivende faglig og politisk debatt som særlig har kretset rundt spørsmål om Danmarks rolle og posisjon i verden under og etter den kalde krigen. Debattene om fotnotepolitikken på 1980-tallet og om PET-kommisjonens arbeid har plassert historikernes arbeid i sentrum for den offentlige ordvekslingen i noen av samtidens mest betente politiske spørsmål; for flere aktører har historiesyn og politisk orientering smeltet sammen i så stor grad at det har vært vanskelig å skille de to fra hverandre. Som en viktig del av det retoriske grunnlaget for Anders Fogh Rasmussens "internasjonale aktivisme" har særlig fotnotedebatten og Danmarks stilling under andre verdenskrig hatt betydning for utformingen av faktisk politikk og for Danmarks internasjonale orientering.

Disse aspektene er nettopp det som kan fylle en norsk historiker med misunnelse: Den omfattende offentlige interessen, relevansen av historieforskningen i den politiske debatten, all spalteplassen som er gjort tilgjengelig i avisene. Samtidig kjenner danske historikere altfor godt elementene som fyller den norske observatøren med en viss frykt for at lignende debatter skal oppstå i Norge: Personangrepene, politiseringen og inntrykket av at forskningsmidler styres mot forskere med de "riktige" konklusjonene. Allikevel er det grunn til å understreke at slike debatter også kan være en velkommen anledning til å luften ut litt i de historiske fagmiljøene. Finnes det ikke uuttalte føringer i disse fagmiljøene som påvirker tildelingen av stillinger og forskningsmidler og dermed også forskningen? Dersom historikerne ikke selv kan drøfte slike problemstillinger åpent på en fruktbar måte svekker vi vår egen integritet og åpner for politiserte angrep utenfra. Det siste tiårets danske historikerdebatt har allerede inspirert en av de mest

leste og diskuterte artiklene blant norske samtidshistorikere de siste par årene: Professor Tor Egil Førlands artikkel fra 2010 i det norske *Historisk Tidsskrift* om objektivitetsidealer og historieskriving berører nettopp slike spørsmål om hvilke fagidealer som styrer historieforskningen.⁵ Med bakgrunn i den pågående danske debatten trekker Førland linjene til 1970-tallets positivismekritikk som svekket idealet om den objektive forskningen. Venstresidens historikere åpnet dermed for den politiserte forskningen mange danske historikere nå kjemper mot, argumenterer Førland.

Gads leksikon *Den Kolde Krig og Danmark* som ble utgitt tidligere i år står støtt på egne ben som et oppslagsverk for politisk og historisk interesserte i og utenfor Danmark. Allikevel er det nærmest umulig å anmelde leksikonet uten sideblikk til det faglige og politiske debattklimaet som det er født inn i. Mottakelsen av verket i den danske offentligheten har vist med all tydelighet at frontene i debatten fortsatt står steilt mot hverandre – Politikens anmelder ga verket toppkarakter mens Berlingske kun ga to stjerner.⁶ Likeledes har flere historikere meldt seg på i debatten om hvordan de enkelte temaene i leksikonet er fremstilt og hva som er utelatt.⁷ Formålet med denne anmeldelsen er ikke å gjøre anmelderen til overdommer i denne debatten, og heller ikke å bidra til detaljdiskusjonen om enkeltoppføringer i leksikonet – en debatt hvor danske historikere er langt mer kyndige enn undertegnede. Denne anmeldelsen er snarere en interessert outsider i Oslo sine refleksjoner rundt kaldkrigsleksikonets funksjon som oppslagsverk og dets plass i den danske kaldkrigs-historiografien.

Leksikonet som sjanger har en lang og rik historie som forvalter av Sannheten. Mange av oss sverger fortsatt til leksikon som en kilde til balansert informasjon selv i en tid hvor troen på Sannheten med stor S er blitt svekket. Leksikonets kjennetegn som arbeidsverktøy for historikere er at det – i alle fall i sin ideelle form – tilbyr upartisk og konsis faktainformasjon om et tema. Et godt leksikon kontekstualiserer naturligvis sine oppføringer, men leksikonet som helhet er ikke tesedrevet og forsøker ikke å skape et helhetlig narrativ som alle oppslagsordene kan plasseres inn i. Dette grunnleggende poenget er essensielt for den interesserte leser av *Den Kolde Krig og Danmark*, ettersom kjernen i den danske historikerstriden, bak alle uenighetene om enkeltspørsmål, i hovedsak er et spørsmål om to konkurrerende narrativer: Var Danmark et unnfallende og feigt medlem av den vestlige alliansen uten ryggrad nok til å stå sammen med sine allierte i kampen mot den amoralske og truende fienden Sovjetunionen? Eller var det snarere

⁵ Førland, Tor Egil: "Deltaker og medløper: Venstresiden, Sovjetunionen og objektivismens fall", *Historisk Tidsskrift* 89, 2010, s. 521-46. Se også tilsvaret av Hallvard Tjelmeland, Narve Fulsås, Thorvald Gran og Førland selv i *Historisk Tidsskrift* 90, 2011.

⁶ *Politiken*: "Dansk koldkrigsleksikon sætter Google til vægs" 9.04.2011; *Berlingske*: "Kold krig med slagside" 5.4.2011.

⁷ F.eks. *Jyllands-Posten*: "Lyserødt koldkrigsleksikon" 11.04.2011; *Berlingske*: "Korrektjoner til en fejlfyldt anmeldelse" 14.4.2011.

snakk om danske regjeringer som i en kompleks og ustabil internasjonal situasjon forsøkte (med vekslende hell) å balansere ulike interesser? Spørsmålet for leseren av *Den Kolde Krig og Danmark* blir om leksikonsjangeren gjør det mulig for redaktørene og forfatterne å frigjøre seg i større grad fra disse store narrative-vene. Klarer de å presentere forskningsfronten innenfor hvert enkelt tema på en måte som for den informerte leser framstår som balansert og velinformert, slik leksikonsjangeren krever?

Denne anmelderens svar på dette spørsmålet må i hovedsak bli "ja" – til tross for enkelte spørsmål og innvendinger som presenteres nedenfor. *Den Kolde Krig og Danmark* er et godt oppslagsverk for lesere med ulik grad av forkunnskaper. Temaer, hendelser og personer med betydning for dansk kaldkrigshistorie blir grundig og saklig presentert, med vekt på å legge fram de sentrale fakta. Artiklene er i hovedsak velskrevet og godt organiserte, og bilder og illustrasjoner gir velkomne brudd i tekststrømmen. *Den Kolde Krig og Danmark* bør derfor ha stor appell både for velinformerte lesere som søker konkrete faktaopplysninger om et bestemt emne, og for dem som ønsker å bla fram og tilbake for å se hva som fanger interessen. De fleste artiklene blir også på forbilledlig vis etterfulgt av henvisninger til relevant litteratur. Registeret i slutten av boka er omfattende og godt, selv om beslutningen om å utelate de hyppigst forekommende stormakter og hovedsteder, slik at for eksempel verken "USA" eller "Sovjetunionen" er med i registeret, virker merkelig og reduserer bruksvennligheten.

Noen innvendinger kan allikevel framføres: Redaktørene skriver i forordet at ikke alle temaer av den kalde krigens historie i Danmark er like fyldig dekket i boken og at dette reflekterer forskningsstatusen på de ulike områdene. Denne orienteringen, samt den store friheten redaktørene opplyser at de enkelte artikkelforfatterne har arbeidet under, skaper i flere tilfeller en velkommen pluralisme. Samtidig kan leseren iblant savne en tydeligere prioritering av temaene, et klarere redaksjonelt grep som viser hva redaktørene synes er de sentrale saksområdene i den kalde krigens historie i Danmark – ikke bare hvilke områder det er forsket mye på. Det er ikke umiddelbart selvforklarende hvorfor oppslagsordet "Tegneserier" (riktignok med mange illustrasjoner) er tildelt mer plass enn for eksempel "Atomvåbenfrie zoner" og "Udenrigspolitisk Nævn". I enkelte tilfeller kan det også virke som redaktører og forfattere har latt sin egen faglige interesse for historieskrivning ta overhånd. For eksempel er den detaljerte redegjørelsen for rapporten *Danmark under den kolde krig* tildelt adskillig mer plass enn oppslagsordet "Helsinki-prosessen". Premissene for valget av oppslagsord er heller ikke alltid krystallklart; hovedregelen synes å være at internasjonale temaer skal ha en tydelig relevans for Danmark og drøfte denne, men for eksempel artikkelen om Radio Free Europe nevner ikke noen dansk kontekst.

Nettopp fordi redaktørene har vært nødt til å foreta mange slike valg hvor begrunnelsene ikke alltid er umiddelbart forståelige for leserne, er det et savn at de ikke har utvidet leksikonets korte forord med noen betraktninger om ar-

beidsprosessen og prioriteringene de har foretatt underveis. Dette gjelder ikke minst det som forblir elefanten i rommet for mange lesere: Leksikonets forhold til den pågående danske historikerstriden. Det er åpenbare utfordringer ved å utgi et leksikon – som ifølge sjangerdefinisjonen gjør krav på en posisjon som upartisk og faglig autoritativt – i et så politisert fagmiljø som det danske. Til tross for dette har redaktørene valgt ikke å redegjøre nærmere for hvordan utvelgelsen av artikkelforfattere og temaer har foregått. Redaktør Rasmus Mariagers forskningsoversikt over den kalde krigen i dansk og internasjonal historieforskning er velskrevet og balansert, og tilbyr en god introduksjon til interesserte lesere. Allikevel brukes artikkelen ikke til å reflektere over utfordringene ved å skulle skrive et leksikon innenfor et fagfelt som er preget av en fundamental og til dels fiendtlig offentlig debatt. Denne leseren skulle svært gjerne sett redaktørene drøfte disse problemstillingene tydeligere, gjerne allerede i forordet. En slik "preemptive strike" ville gitt kjærkommen informasjon til mange lesere og kunne muligens dempet noe av den hissige debatten som har fulgt utgivelsen av leksikonet. Særlig Bent Jensen ved Center for Koldkrigsforskning, som selv er blant artikkelforfatterne i *Den Kolde Krig og Danmark* og tidligere har polemisert mot flere av leksikonets redaktører, har offentlig kritisert både artikkelutvalget og framstillingen av flere emner i leksikonet. Jensen har også uttrykt misnøye med framstillingen av sin egen forskning i Mariagers historiografiske artikkel. To av redaktørene har replisert i Berlingske: "Bent Jensen og ligesindede fører sig frem med synspunkter, inkluderende underlødige angreb på en af leksikonredaktørernes politiske fortid, der kun kan få et gennemslag, fordi de har 'gratis' adgang til dele af den danske presse. [...] Jensens intolerance og historiske facitlistetilgang [giver] mindelser om de radikale marxisters regime på universiteterne i 1970'erne: samme intolerance – samme forsimplede, sort-hvide verdensbillede."⁸ Leseren blir sittende og lure: Når redaktørene offentlig diskrediterer sin artikkelforfatter Jensen så grundig, hvorfor ble da han utvalgt til å bidra til leksikonet? Har redaktørene funnet noen temaer innen dansk kaldkrigshistorie som tjener særlig på en framstilling preget av det de kaller Jensens "forsimplede, sort-hvide verdensbillede"? Eller er utvelgelsen av Jensen som artikkelforfatter mindre et resultat av en faglig vurdering enn av at det å overse ham ville medføre kritikk fra enkelte miljøer og en vanskelig debatt? Siden redaktørene ikke selv drøfter sine avveininger i slike spørsmål åpner de for leserens egne spekulasjoner.

Disse innvendingene, som åpenbart har størst interesse for faghistorikere og spesielt interesserte, forhindrer allikevel ikke at *Den Kolde Krig og Danmark* målt etter de fleste målestokker er vellykket forskningsformidling og et godt bidrag til den danske utenrikspolitiske historiografien. Som debatten rundt leksikonet har vist vil utgivelsen imidlertid neppe føre den danske historikerstriden nærmere

⁸ *Berlingske*: "En gang til for Bent Jensen & Co." 19.5. 2011.

en avslutning. Norske historikere vil fortsette å følge debatten i Danmark med en blanding av misunnelse og frykt.

HALLVARD KVALE SVENBALRUD
STIPENDIAT
UNIVERSITETET I OSLO